

Het Drents- Friese Wold natuurlijker

Op weg naar wildernisnatuur Nationaal Park Drents-Friese Wold

Werkgroep Wildernisnatuur
Drents-Friese Wold, 15 april 2010

Inleiding

De werkgroep wildernisnatuur heeft in opdracht van GS van Drenthe de mogelijkheden onderzocht voor de ontwikkeling van (delen van) het Nationaal Park Drents-Friese Wold tot wildernisnatuur of begeleid natuurlijke eenheid. Een ontwikkeling die al in gang is gezet in het Beheer- en Inrichtingsplan (BIP) Drents-Friese Wold voor het Nationaal Park uit 1998. Deze uitwerking van de werkgroep moet worden gezien als een concretisering van die onderdelen van het BIP die gaan over begeleid natuurlijke ontwikkeling. De ontwikkeling kreeg een impuls vanuit het symposium 'Samen voor Drenthe' van de provincie in 2007, wat leidde tot de huidige opdracht.

De werkgroep realiseert zich dat wildernisnatuur een omslag in denken en doen betekent, zowel voor de beheerders als voor de omwonenden en andere betrokkenen. Ook is er nog niet veel ervaring met dit soort natuurbeheer op grote schaal. De Veluwe en de Oostvaardersplassen zijn voorbeelden die ons veel kennis en inzichten geven.

In hoofdstuk 1 is op grond van de huidige inzichten beschreven hoe wildernisnatuur in het Drents-Friese Wold op den duur uit kan pakken. Een beeld voor het gebied voor de langere termijn. Net als de Veluwe (en de Meinweg en Oostvaardersplassen) is Drenthe erg geschikt. Het zuidelijke deel van het Drents-Friese Wold voldoet aan de voorwaarden om te starten met grote grazers zoals koeien, paarden, edelherten en wilde zwijnen. Hier kan duidelijk worden wat wildernisnatuur in de praktijk betekent voor de natuur, voor de omgeving en voor de beleving van mensen. Een globaal plan ervoor is opgenomen in hoofdstuk 2.

Vervolgacties voor uitvoering staan in hoofdstuk 3.

Monitoring is essentieel om veranderingen te kunnen volgen en na een aantal jaren te kunnen beoordelen of wildernisnatuur gunstig uitpakt en ook haalbaar is voor een groter of ander gebied. Voor de natuur is een monitoringsplan uitgewerkt. Daarnaast is ook monitoring nodig van gebruik van het gebied, recreatie gedrag, beleving door bezoekers en eventuele overlast voor de omgeving.

Bij dit plan horen diverse documenten:

- Verkenning wildernisnatuur: wat is het en hoe ziet het er uit (Free Nature, mei 2009)
- Verslag interviewronde in de streek (Elzinga & Oterdoom, augustus 2009)
- Stappen en achtergronden voor een begrazingsplan Drents-Friese Wold (Free Nature april 2010)
- Monitoringsplan natuur (Altenburg en Wymenga, maart 2010)

Samenvattende conclusies

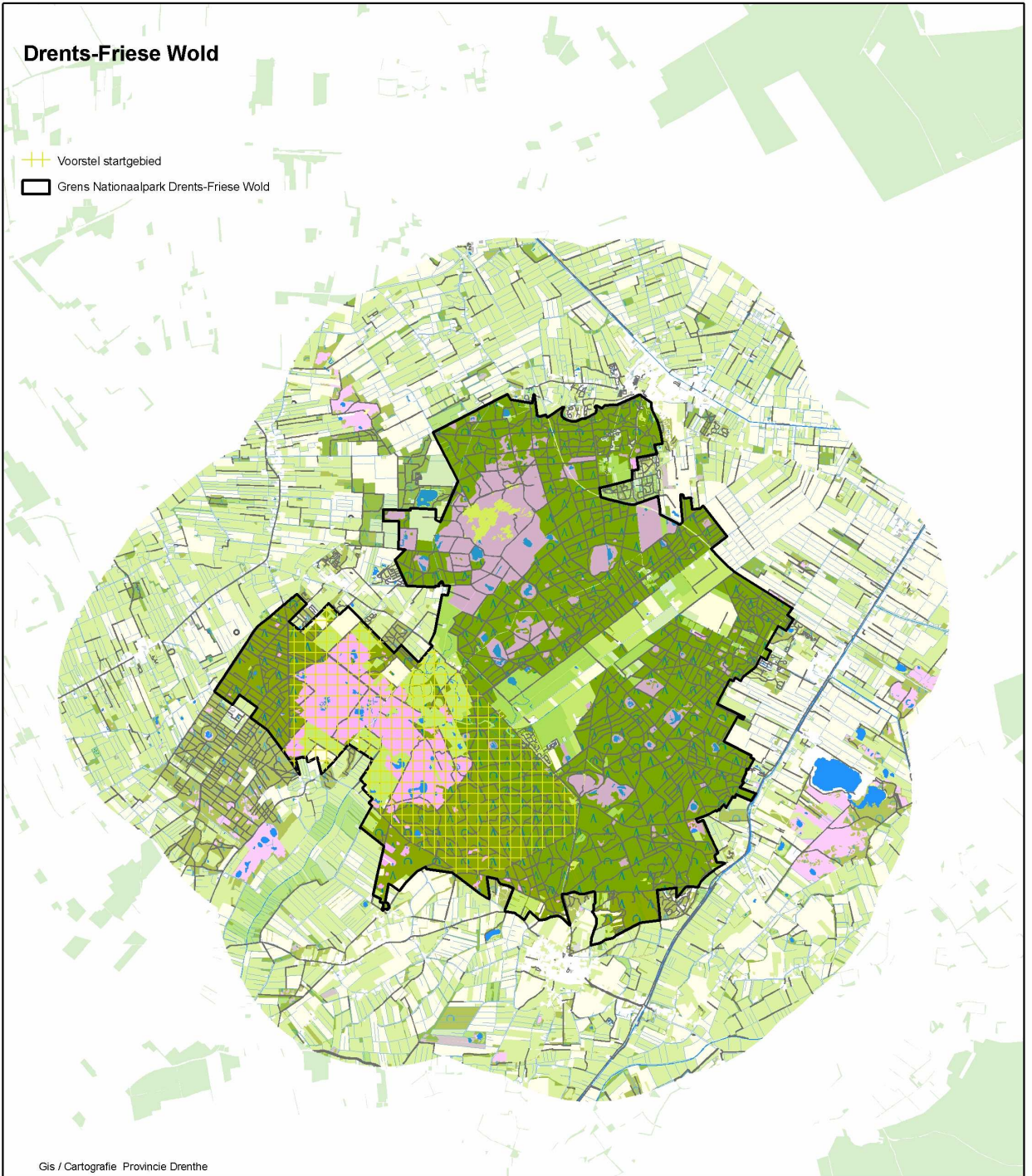
De bevindingen van de werkgroep zijn positief. Er liggen goede mogelijkheden, de omstandigheden in het Drents-Friese Wold zijn gunstig en bieden perspectief voor wildernisnatuur.

De werkgroep adviseert een geleidelijke ontwikkeling tot wildernisnatuur het Drents-Friese Wold, met inzet van grote grazers. Het Drents-Friese Wold als onderdeel van een robuuste structuur in Drenthe. Daarbinnen blijft ruimte voor behoud van cultuurhistorische landschappen en andere instandhoudingsdoelen. Voorstel is te starten in het zuidelijke deel van het Nationaal Park Drents-Friese Wold dat al voldoet aan de voorwaarden voor inzet van grote grazers.

Omdat de werkgroep met de naam wildernisnatuur het project is gestart handhaven we die term in de rapportage. Het is precies hetzelfde als bedoeld met begeleid-natuurlijke ontwikkeling uit het BIP voor het Drents-Friese Wold.

Drents-Friese Wold

- ++ Voorstel startgebied
- ▭ Grens Nationaalpark Drents-Friese Wold

1. Beeld van de ontwikkeling op lange termijn

Natuur die haar eigen gang gaat

'Wildernisnatuur' is hetzelfde als 'begeleid-natuurlijke eenheid natuur' uit het BIP: natuur die haar eigen gang gaat. Natuurlijke processen van wind, water, wilde planten en dieren vormen in onderling samenspel het landschap. Mensen leggen de natuur niet hun wil op en grijpen niet in in de natuurlijke processen. Wel is er alle ruimte om de wildernisnatuur in alle facetten te beleven.

Herstel van natuurlijke processen

In de afgelopen eeuwen zijn natuurlijke processen sterk door mensen beïnvloed. Het oorspronkelijke bos is gekapt, door heide te plaggen zijn voedingsstoffen eeuwenlang van de hei verwijderd, wilde dieren zijn uitgeroeid of gedomesticeerd en het water is in een keurslijf gedrongen. Via de lucht komen voortdurende voedingsstoffen terecht in natuurgebieden. In de bodem heeft zich daardoor een voorraad stikstof opgebouwd. Door intensieve landbouw is er eveneens veel fosfaat in de bodem terecht gekomen. Er zijn op grote schaal uitheemse bomen geplant.

Natuurlijke ontwikkeling betekent *niet* dat er in één klap niets meer gedaan wordt in het gebied. Zonder eerst herstel van bepaalde condities zou de diversiteit aan habitats en soorten klein worden. Een natuurlijke ontwikkeling betekent ook *niet* terug naar het jaar nul: de tijd terugdraaien kan niet. Wildernisnatuur of begeleid-natuurlijke ontwikkeling betekent herstel van natuurlijke processen vanuit de huidige situatie. Dat houdt in:

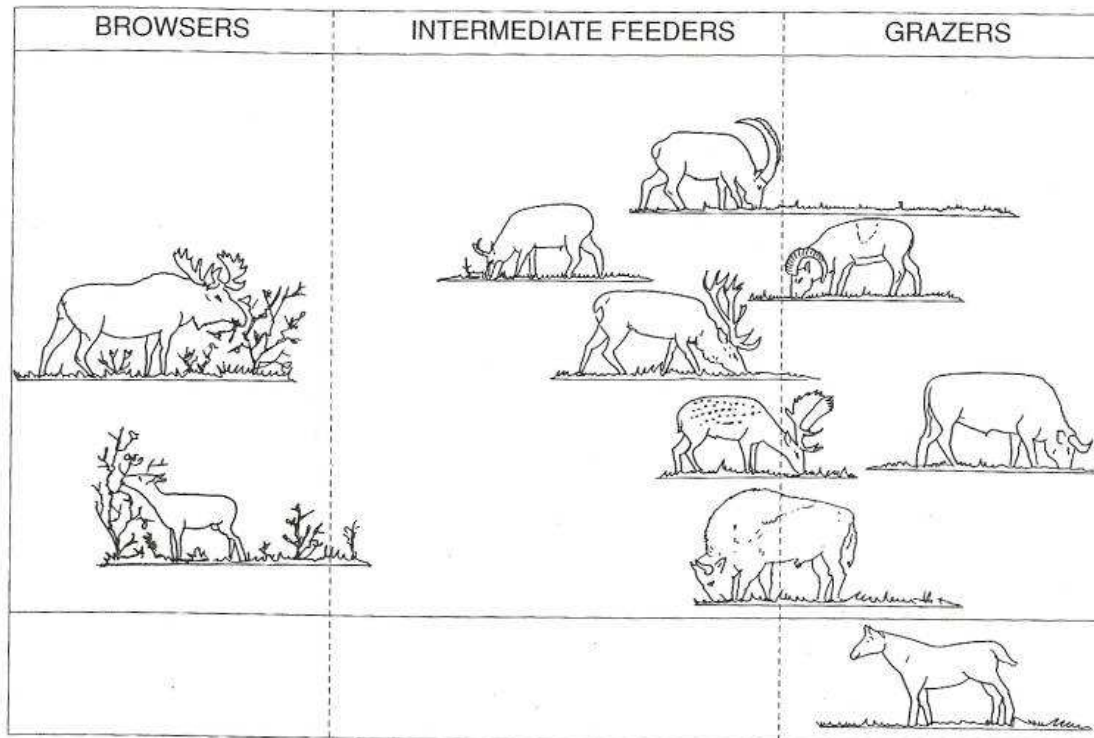
- Herstel van de abiotiek – zoals hydrologie en natuurlijke trofiegraad
- Herstel van de biotiek – waaronder het stapsgewijs terugdringen van niet-inheemse boomsoorten en herstel van de rol van diverse grote wilde planteneters en roofdieren in het landschap

Natuurlijke ontwikkeling vraagt van de beheerder een terughoudende rol: loslaten. Niet in één klap laten vallen, maar geleidelijk de touwtjes laten vieren en de natuur de ruimte geven.

De rol van grote planteneters

De invloed van water en wind is niet zo krachtig dat zij de bosontwikkeling kunnen remmen in het Drents-Friese Wold. Bosontwikkeling is het dominante proces. Grote wilde dieren (planteneters en roofdieren) hebben een sleutelrol in de ontwikkeling van wildernisnatuur met een gevarieerde begroeiing. De oorspronkelijke grote wilde planteneters die het landschap vormden zijn bijna allemaal verdwenen. Wisent en Eland zijn teruggedrongen naar het noorden en oosten van Europa; Edelherten en Wilde zwijnen naar de Veluwe. Reeën waren ook uitgeroeid, maar zijn weer teruggekomen. Wilde paarden en runderen zijn uitgestorven. Al die planteneters hadden hun eigen plek in het ecosysteem. Ze zijn concurrenten van elkaar, maar ze faciliteren elkaar ook. Bij het herstel van natuurlijke processen hoort een zo breed mogelijk scala aan inheemse grote planteneters in een natuurlijke

setting: in sociale groepen met een natuurlijke geslachtsverhouding, met zo min mogelijk menselijke bemoeienis in de vorm van bijvoeren, medicatie en ingrijpen in de kuddesamenstelling.

Waarachtig wold: gevarieerd natuurlijk bos

Wat voor landschap ontstaat er als de natuurlijke processen sturend zijn? Een afwisselend bos, een 'wold'. Plaatselijk heeft water invloed: op plekken die altijd nat zijn ontstaan vennen en hoogveentjes zoals die ook eerder zijn ontstaan. Overall elders treedt natuurlijke ontwikkeling naar bos op, beïnvloed door grote planteneters. Planteneters in natuurlijke kuddes en dichtheden houden het bos niet tegen. Hun invloed zorgt ervoor dat er open plekken blijven, die geleidelijk weer dichtgroeien en langzaam elders weer ontstaan. Bovendien zullen bomen door vraat minder snel groeien. Er ontwikkelt zich een gestructureerd bos met veel variatie in leeftijd en vorm van bomen en struiken, met mantel- en zoomvegetaties, ruigten en grazige open plekken. Brand of storm zetten de bosontwikkeling van tijd tot tijd plaatselijk terug. Vrijwel alle soorten van droge en natte voedselarme zandgronden zijn in het Drents-Friese Wold te verwachten. Soorten van bossen, zomen en ruigten, van beekdalen, ruige graslanden, moeras en hoogveentjes. Ook veel soorten van heide en stuifzand blijven aanwezig, omdat er verspreid door het gebied kleine grazige delen en pioniersituaties aanwezig blijven. De verspreiding en de dichtheden van plantensoorten worden wel anders dan nu. Grote open heide en stuifzandgebieden verdwijnen bij een ontwikkeling tot wildernisnatuur. Dit zijn habitats die door menselijk beheer ontstaan zijn en die alleen daardoor in stand blijven.

Wildernisnatuur en emotie

Emoties en veronderstellingen maken het soms moeilijk een gesprek over wildernis te voeren. Wildernisnatuur roept verschillende gevoelens op bij mensen. Velen associëren wildernisnatuur met

begrippen als onbeheersbaar, gevaarlijk en schadelijk. En met ziektes die vanuit de wildernisnatuur zouden dreigen. Anderen echter associëren wildernisnatuur juist met begrippen als zuiver, ongerept, rijk. De natuur zelf trekt zich niets aan van deze menselijke beelden.

Wildernisnatuur is mogelijk in het Drents-Friese Wold

Het Drents-Friese Wold leent zich goed voor een ontwikkeling tot wildernisnatuur of begeleid natuurlijke eenheid. De belangrijkste natuurlijke processen zijn te herstellen. Brongebieden en beeklopen zijn al grotendeels hersteld. Bosomvorming is vooral in het zuiden van het Nationaal Park ver gevorderd. Grote grazers zijn er al, zij het in kleine gebieden en gehouden als landbouwvee, niet als (nagenoeg) wilde dieren. Op termijn kan de menselijke sturing nihil zijn. Dan grijpt de beheerder niet meer in in de populatie van de planteneters. Het beschikbare voedsel bepaalt hoeveel dieren er kunnen leven. De totale soortenrijkdom in het gebied neemt naar verwachting toe.

Cultuurhistorisch waardevolle landschappen zoals heide en stuifzand kunnen in stand blijven met aanvullend beheer. Ook voor andere speciale doelen zijn aanvullende maatregelen mogelijk.

2. Plan

Er bestaat een globaal beeld hoe een ontwikkeling naar wildernisnatuur zal verlopen. Er is enige ervaring in andere gebieden in Nederland, maar elke situatie is uniek. Een ontwikkeling naar wildernisnatuur kost tijd en aandacht. Je moet bijvoorbeeld zelfredzame populaties grote grazers opbouwen, dat gaat niet in korte tijd. Hoe die dieren zich gaan gedragen en welke invloed ze precies hebben op het landschap en op (bijzondere) planten en dieren moet blijken. En wat vinden omwonenden en bezoekers er van? Pas als je wildernisnatuur kunt zien en beleven kun je er echt een mening over vormen.

Uitgangspunt is dat er ook ruimte blijft voor behoud van cultuurhistorische landschappen en andere instandhoudingsdoelen.

Voorstel is een geleidelijke ontwikkeling tot wildernisnatuur in het Drents-Friese Wold. Een nieuwe stap is de inzet van grote grazers, te beginnen in het startgebied in het zuidelijke deel van het gebied (zie kaart). Daar is dan op kleine schaal te zien hoe het werkt.

Voorwaarden voor inzet grazers zijn:

- voldoende grote eenheid als leefgebied voor grote planteneters
- herstel hydrologie
- bosomvorming

- afspraken over beheer grote grazers (in beheerplan Natura 2000 en BIP Drents-Friese Wold)
- passende recreatieve inrichting
- goede communicatie met betrokken
- volgen van de ontwikkelingen (monitoringplan)
- financiering

Voldoende grote eenheid

Het voorgestelde startgebied in het zuidelijke deel van het Drents-Friese Wold is groot en gevarieerd genoeg voor een ontwikkeling tot wildernisnatuur: 1400 hectare waarbinnen hoge, droge gronden met heide en bos, beekdalgraslanden en moeras en veel overgangssituaties. Kleine dieren hebben 'kleine' behoeftes, grotere dieren stellen meer eisen. Er moet jaarrond voldoende voedsel en water zijn, zodat de dieren geen speciale zorg vragen. Het streven is zo min mogelijk ingrijpen; de dieren zoeken zelf hun weg naar voedsel, water en dekking, wisselend per seizoen en per grazerstype. De barrièrewerking van wegen moet opgelost worden.

Herstel hydrologie

De hydrologie van het gebied is al flink hersteld. Het brongebied en de bovenloop van de Vledder Aa zijn gerestaureerd en de inlaat van gebiedsvreemd water is beëindigd. Hydrologische verbetering spitst zich toe op voortgaand beekherstel van de Vledder Aa. De omstandigheden in de zuidelijke deel Drents-Friese Wold zijn voorlopig toereikend om een start te maken. Herstel van de beekloop tot aan de (stuw bij de) Doldersummer weg is nu het meest urgent.

Bosomvorming is al een heel eind op weg. Langs de Bosweg staat echter nog veel naaldbout.

Beheerplan

Momenteel grazen er runderen en schapen in tal van grote en kleinere, afgebakende gebieden. De begrazing is er nu op gericht open plekken in het bos te behouden en de heide als grote open vlakte instand te houden. In wildernisnatuur zijn grote planteneters onderdeel van het ecosysteem. Het gaat dan om inheemse soorten die zichzelf redden met een minimum aan menselijke inmenging. Het streven is er op gericht om veterinaire en juridische obstakels weg te nemen om de dieren als onderdeel van het natuurlijk ecosysteem te laten functioneren, net als andere wilde dieren zoals konijnen, vossen, muizen, kevers, etc. Vooralsnog is dat een brug te ver. Er zal nog een aantal jaren gereguleerd moeten worden (zie hoofdstuk 3 en bijlage 1). In een beheerplan moeten goede afspraken komen over inrichting (wel of geen rasters, en waar dan), introductie (met hoeveel dieren starten), populatieontwikkeling en aansprakelijkheid voor schade. Wie is verantwoordelijk voor de dieren, wie vervult welke rol? In een apart faunabeheerplan komen de afspraken over populatiebeheer en afschot.

Recreatie

Momenteel zijn er verschillende voorzieningen en mogelijkheden voor recreatie in het hele Nationaal Park. Bekeken moet worden op welke manier een optimale beleving van de wildernisnatuur mogelijk is. Doel is mensen zo veel mogelijk te laten genieten van de rijkdom in het gebied. Voor elk wat wils bovendien. Dat vraagt om een op maat gemaakt recreatieplan. Wildernis maakt een andere visie op recreatie in de natuur nodig. Iedereen mag het gebied in. Maar de mens is ondergeschikt aan de natuur. Er horen geen of zeer weinig voor de mens bedoelde voorzieningen:

- Geen nieuwe verharde fiets- en wandelpaden, geen paaltjesroutes, geen afvalbakken en picknickbanken, geen informatieborden.
- Wandelen over uitgesleten wildpaadjes.
- Een beschut uitkijkpunt om groot wild te observeren.
- Een survivaltocht onder leiding van de boswachter of vrijwillige natuurgids.

Wildernisnatuur biedt geen voorzieningen, maar wel mogelijkheden voor een unieke beleving.

Er moet een helder en praktisch recreatieplan komen waarin staat wat kan blijven, moet verdwijnen en welke nieuwe voorzieningen er kunnen komen. Via monitoring zal blijken hoe het uitpakt, of het goed werkt en of mensen het waarderen.

Communicatie

Communicatie is een erg belangrijk onderdeel van de realisatie van wildernisnatuur. Er speelt veel. Er zijn uiteenlopende ideeën, vermoedens, emoties, beelden, kennis(gebrek) en risico's. Mensen weten wat er is en niet wat er komt. Mede daarom is het goed om te starten in een gebied waar eerst niet zoveel verandert. Geleidelijk aan ontwikkelt het gebied zich. We houden een vinger aan de pols; iedereen kijkt mee. De communicatie met de streek gebeurt door het Nationaal Park.

Draagvlak voor wildernisnatuur vraagt speciale aandacht.

Monitoring

Om zicht te houden op wat er gebeurt en welke effecten optreden is het belangrijk om te meten. Allereerst de uitgangssituatie vastleggen en vervolgens de veranderingen volgen. Na verloop van tijd is te beoordelen of het een succes is (doorgaan), of het beter kan (maatregelen nemen) of tegenvalt (stoppen).

- natuur: De vegetatie en fauna wordt door de terreinbeheerders regelmatig vastgelegd. In het monitoringsplan wildernis gaat het vooral om de extra's die nodig zijn om de effecten van deze verandering van beheer in het gebied te kunnen meten. Welke parameters en hoe pakken we dat aan: wat, wanneer en wie doet wat?
- recreatie: Wildernisnatuur geeft het gebied een ander imago, afwijkend van andere nationale parken en natuurgebieden in de omgeving. Monitoring van de recreatie richt zich zowel op de bezoekers als op het bedrijfsleven. Veranderen bezoekersaantallen, hoe reageren recreanten in

het gebied, wat doen ze, hoe vinden ze het? Wat merken bedrijven er van en hoe spelen zij in op de veranderingen (gasten, nieuwe activiteiten).

- eventuele schade in de omgeving: aan landbouwgewassen, aan eigendommen. Misschien kan hiervoor een meldpunt ingesteld worden.

Financiering

Wildernisnatuur kent geen actieve sturing van mensen. Het beheer is niet kosten-intensief. In de aanloopfase is wel sprake van extra kosten, die bestaan uit:

- Inrichting (plaatselijk rasters, aanpassing wegen)
- Beheerkosten (toezicht op grote grazers zolang de populaties niet zelfredzaam zijn)
- Monitoring vraagt om extra gelden, bovenop de kosten van standaardmonitoring
- Extra communicatiemiddelen t.b.v. bezoekers, omwonenden en ondernemers
- Opleiding van beheerders en medewerkers in het omgaan met wildernisnatuur en wat daar bij hoort aan (tijdelijk) kuddebeheer en extra voorlichting

Het startgebied is zover dat het zich leent voor de inzet van grote grazers. De hydrologie is grotendeels hersteld. Bosvorming is een heel eind op streek. Het gebied is voorlopig groot genoeg voor opbouw van populaties grote planteneters. Er is een gevarieerde begroeiing en verhouding open en gesloten biotopen. Er is op diverse plekken drinkwater. Met goede afspraken over populatiebeheer, recreatie, monitoring, communicatie en financiering zijn de verwachtingen positief. Wel is een vergunning nodig voor herintroductie van grote grazers. Zie bijlage 1 over de voorwaarden van LNV.

Als ook elders aan de voorwaarden wordt voldaan dan kunnen ook deze gebieden worden opgenomen binnen een begeleid-natuurlijke eenheid

Maatregelen die de meeste prioriteit hebben in het startgebied zijn:

- Voortzetten van de bosvorming en het terugdringen van niet-inheemse boomsoorten
- Afronden van herstel van de waterhuishouding (Vledder Aa)
- Inzet van de volgende grote grazers:
 - Runderen (Schotse Hooglanders): een sociale kudde opbouwen binnen het gebied.
 - Edelherten: introduceren. Starten met een bescheiden groep
- Omdat we niet meteen in een zelfregulerend systeem zitten, moet er in het begin nogal wat bijgestuurd worden. Vooral de populatie grote grazers zal niet meteen zelfregulerend zijn; populatiebeheer (afschot, vangen) zal nodig zijn om evenwichtigheid in het gebied te hebben.

- Aanvullend beheer voor Doldersummer veld en Wapserveld om de open heide in stand te houden met inzet van gescheperde schaapskudde en plaatselijk maaien en plaggen. Deze gebieden zijn wel onderdeel van de grote begrazingseenheid omdat de grote grazers daar baat bij hebben. Hoe groter de beheerseenheid en de variatie aan begroeiing, hoe beter het is.

Maatregelen voor als het gunstig verloopt in het startgebied:

- Eén grote beheerseenheid maken van het hele gebied. Binnen dit gebied kunnen grote planteneters zich vrij bewegen. Er is geen productiedoelstelling. De huidige hekken en rasters binnen het startgebied verdwijnen. De Huenderweg wordt passeerbaar voor de dieren.
- Inzet van de volgende grote grazers:
 - Paarden (bijv. Exmoor ponies of Koniks), mits dat verenigbaar is met ruiterroutes.
 - Wilde zwijnen: spontane bezoekers welkom heten en/of introduceren

Naast deze beheermaatregelen zijn er acties nodig voor communicatie, recreatie en monitoring.

Het is een nieuwe stap in de geleidelijke ontwikkeling tot wildernisnatuur in het Drents-Friese Wold, met inzet van grote grazers, nu nog op bescheiden schaal. Deze ontwikkelingen kunnen op meerdere plaatsen gebeuren: Drenthe heeft meer kansrijke gebieden en aan ecologische samenhang wordt gewerkt. De EHS met robuuste verbindingen is o.a. hiervoor bedoeld. De andere wildernis-gebieden in Nederland zouden er baat bij hebben als landelijk een netwerk groeit van gebieden die goede verbindingen met elkaar hebben en waar grote grazers vrij toegang hebben.

3. Vervolgacties

Voor uitvoering zijn de volgende acties nodig:

- inzet van grote grazers (welke en populatieopbouw)
- aanvullende maatregelen voor bijzondere gebiedsdelen
- recreatieplan
- communicatie
- monitoring
- financiering

Inzet van grote grazers

Momenteel grazen er runderen en schapen. Een natuurlijke ontwikkeling vraagt inzet van soorten grote grazers die in het ecosysteem thuishoren. Elke soort levert op eigen wijze bijdrage aan de diversiteit in het gebied. Het voorstel is om te starten met Edelherten en het opheffen van de nuloptie voor Wilde zwijnen, die welkom zijn. Uit vervolgonderzoek zal moeten blijken op welke wijze en op

welke termijn wilde paarden, Wisenten en Elanden een rol kunnen krijgen, en onder welke voorwaarden. De startpopulaties van kuddes dieren kunnen op natuurlijke wijze groeien naar zelfstandige wilde populaties.

In een beheerplan moeten afspraken komen ten aanzien van:

- de opbouw van de kuddes en met hoeveel dieren te starten,
- regulatie van de populatie grazers – wie afschieten, hoe, waar en wanneer
- of de kadavers een plek kunnen krijgen binnen het gebied.

Ook dode dieren spelen een belangrijke rol in de kringloop van opbouw en afbraak, van eten en gegeten worden, en dragen bij aan biodiversiteit. Alle afspraken moeten vastgelegd worden in een beheerplan. Het *Free* rapport (april 2010) biedt daarvoor voldoende handvatten. De ervaringen op de Veluwe zijn nuttig voor het populatiebeheer van de grote grazers in Drenthe.

Introductie

De Flora & Fauna wet verbiedt (her)introductie van soorten in natuurgebieden. Er moet een ontheffing aangevraagd worden bij LNV. Bij goedkeuring stelt LNV voorwaarden. In bijlage 1 staat meer informatie.

De voorwaarden bepalen en beperken de mogelijkheden in het Drents-Friese Wold. Belangrijk is dat voor gebieden kleiner dan 5.000 ha er speciale voorwaarden zijn die zorg voor welzijn van de dieren en maatregelen tegen risico's voor ziektebesmetting vraagt. Ook de schaderegeling eist passende maatregelen om schade te voorkomen. Dit betekent dat een (buiten)raster onontkoombaar lijkt, voorlopig.

Rasters wekken soms wrevel vanwege de gedachte dat ze ook bezoekers buitensluiten. Dat is uitdrukkelijk niet het geval. Evenzo moeten ze ook voor andere dieren geen hindernis zijn.

Belangrijk is in elk geval veel informatie in de streek, een schaderegeling gekoppeld aan een meldpunt voor overlast en registratie van acties, maatregelen en veranderingen.

Verkeerswegen

Een aantal wegen kunnen mogelijk problemen geven door en voor de grazers. Bekijk welke maatregelen mogelijk zijn. De Huenderweg wordt overgraasbaar. Wellicht kunnen ook andere wegen aangepast worden of snelheidsbeperkingen krijgen.

Maatregelen voor speciale gebieden

Gebieden die wel binnen de grote begrazingseenheid liggen, maar aanvullend beheer vragen omdat we heide en stuifzand op de huidige plek in stand willen houden zijn Doldersummer veld en Wapserveld (en Aekingerzand; valt nu buiten het voorgestelde startgebied). Deze gebieden zijn cultuurhistorisch erg waardevol. Bovendien liggen er Natura 2000-doelen die hierom vragen. Deze

gebieden krijgen aanvullend beheer (schaapskudde en nu en dan maaien en plaggen) om de huidige staat te behouden. Begrazing door Edelherten, Wilde zwijnen en paarden doet daar geen afbreuk aan, omdat de begrazingseenheid groot genoeg is. Heide blijft heide en stuifzand kan er alleen baat bij hebben. Deze gebieden blijven binnen de begrazingseenheid omdat ze bijdragen aan de diversiteit aan biotopen en belangrijk zijn voor het leefgebied van de grote grazers.

Speciale aandacht is ook nodig voor de vennen en veentjes. Er moet goed worden gekeken wat er gebeurt. Als schade dreigt, dan kan overwogen om enkele van de vennen uit te rasteren. Het ligt overigens niet in de lijn der verwachtingen. Vandaar dat ze net als de heide met meerwaarde voor diversiteit binnen de begrazingseenheid blijven.

In het beheerplan moet op kaart worden vastgelegd welke delen van het gebied welk aanvullend beheer krijgen, ook i.v.m. de monitoring.

Recreatieplan

Wildernisnatuur vraagt een op wildernisnatuur toegesneden recreatieplan. Recreatieve ontsluiting moet opnieuw worden bezien. Waar liggen toekomstige attractiepunten en hoe is wildernisnatuur goed te beleven? Welke aanpassingen zijn nodig?

De beleving van wildernisnatuur is bijzonder, benut dat. Iedereen mag het gebied in, maar zonder gangbare voorzieningen. Er is een plan op maat voor dit gebied nodig, dat bezoekers ook echt mogelijkheden biedt om wildernisnatuur te ervaren. Benut ook kennis van wetenschappers zoals Buijs, (2009), Schouten (2008) en de streek (interviews, 2009).

Communicatie

Communicatie is erg belangrijk bij verandering van beheer. Communicatie over wildernis vraagt speciale aandacht, omdat er veel ideeën leven over wat het is en wat het wordt. Verwachtingen, zorgen, angsten, al dan niet terecht. Geef ze ruimte. Laat iedereen de ontwikkelingen meemaken, ze volgen en vertellen. De communicatie met de streek gaat via de reguliere kanalen van het Nationaal Park, maar vereist wel extra inzet en fingerspitzengefühl. Wildernisnatuur vraagt een eigen plek. Communiceer ook over overlast, schaderegelingen en een eventueel meldpunt. Gebruik de communicatie ook om iedereen de rijkdom en bijzonderheid van het gebied te laten ervaren en de ontwikkelingen te volgen. Wildernisnatuur is een attractie!

Monitoring:

Veranderingen in het gebied moeten worden vastgelegd. Hoe ontwikkelt de vegetatie en fauna zich? Wat doen de grote grazers en waar. Hoe ervaren bezoekers het en wat merken de recreatiebedrijven in de omgeving? Welke schade of overlast is er in de omgeving? Spreek van tevoren af hoe de ontwikkeling na een aantal jaren wordt beoordeeld en met welke criteria.

Het is goed om de monitoring af te stemmen op beleidsmatig vastgelegde meetsoorten zoals Natura 2000 soorten, doelsoorten vanuit het BIP, het landelijk meetnet Ecologische Monitoring en de Flora- en Faunawet. Voor natuur is een monitoringsplan uitgewerkt (Altenburg en Wymenga, 2010).

Financiering:

Wat kost het en wie betaalt wat? De kosten van wildernisnatuur zitten vooral in de inrichting van het gebied (rasters) en de inzet van grote grazers. De financiering is onderdeel van het totale uitvoeringsplan BIP. Bezie of er externe financiering nodig en mogelijk is.

BIJLAGE 1

Voorwaarden introductie Edelherten en Wilde zwijnen en Damherten

De informatie in deze bijlage is ontleend aan de Beleidslijn herintroducties van dieren, LNV 2008.

Vergunning. In de F&F wet is een verbod opgenomen om dieren in de natuur uit te zetten. LNV verleent daarvoor ontheffingen in speciale gevallen, voor bijvoorbeeld herintroductie van Edelherten, Wilde zwijnen en Damherten. Veluwe, Mijweg en Oostvaardersplassen kregen zo een vergunning. Bij de beoordeling van de aanvragen houdt LNV ook rekening met andere regelingen die van toepassing zijn, waaronder Europese richtlijnen van de IUCN.

Overwegingen bij het verlenen van een vergunning zijn o.a. de bijdragen aan het functioneren en de compleetheid van het ecosysteem en de kans op een duurzame, zelfstandige populatie grazers. Ook risico inschattingen en organisatorische aspecten spelen een rol.

Voorwaarden voor herintroductie zijn voldoende leefgebied en vaak ook maatregelen voor het welzijn van de dieren en om risico's te beperken voor verspreiding van ziekten en schadeclaims. Dat vertaalt zich naar voorwaarden aan areaal gebied en voorzieningen om dieren binnen het gebied te houden.

Schaderegeling. Buiten de aangewezen gebieden geldt een **nuloptie**: alle Edelherten en Wilde zwijnen (en Damherten) buiten worden gedood, onder supervisie van de provincie. Schadevergoeding (door het Faunafonds/LNV) is dan alleen aan de orde als sprake is van overmacht (afschot mislukt) en als er andere preventieve maatregelen waren getroffen. De provincie kan afwijken van dit beleid; maar moet dan zelf de consequenties (schadevergoedingen) dragen. Landbouwschade is overheidsverantwoordelijkheid. Voor verkeersschade is de chauffeur verantwoordelijk: geen schadeuitkering.

Voor het **Drents-Friese Wold** zal voorlopig rekening gehouden moeten worden met een raster en andere voorzieningen voor de dieren. Voor de natuurlijke ontwikkeling in het Drents-Friese Wold is dat vooralsnog niet onoverkomelijk; de essentie van natuurlijke ontwikkeling blijft overeind. De populatie kan zich op natuurlijke wijze ontwikkelen en zich vrij binnen het ingerasterde gebied bewegen.

Een **raster** betekent niet per definitie een hek rondom. En een prikkeldraadje is ook een raster. Voor Edelherten zullen eerst (tijdelijk) rasters nodig zijn om een klein gebied, om de dieren te laten wennen. Dan blijven later vrouwtjes en jongen zonder raster waarschijnlijk wel in de buurt. De mannen gaan zwerven, maar die hoeven geen grote overlast te geven. Ook regulatie biedt soelaas. Wilde zwijnen houd je niet binnen zonder raster, maar dat raster is bescheiden: laag en met luikjes voor doorgang van andere, kleinere dieren.

Voor het Drents-Friese Wold is de inzet van grote grazers onderdeel van het natuurlijker laten ontwikkelen van het gebied, op eigen kracht. Dieren moeten dan hun eigen weg kunnen zoeken. Dat betekent niet dat bijsturing (meteen) overbodig is. Regulatie van de populatie grote grazers zal om verschillende redenen nodig zijn. Belangrijk is om vast te leggen op welke wijze en in welke mate dat gebeurt. Afspraken daarover worden vastgelegd in een faunabeheerplan.

In een **faunabeheerplan** worden de beleidslijnen en andere afspraken over het beheer van dieren in een gebied geregeld. De faunabeheereenheid (FBE) maakt daartoe een faunabeheerplan voor een periode van 5 jaar. Dit plan moet goedgekeurd worden door GS. De provincie geeft op grond van dit faunabeheerplan aanwijzing of ontheffingen aan FBE. FBE kan dit 'doorschrijven' aan grondgebruiker, jager of wildbeheereenheid die dan gemachtigd is tot afschot. Dit hele proces wordt door de provincie gecontroleerd.

NB

De regegeving ter voorkoming van schade en schade-uitkeringen geeft beperkingen en vraagt maatregelen om de dieren binnen een aangewezen gebied te houden. Buiten die gebieden is daartoe een afschotafpraak ter voorkoming van overlast en schade. Deze zogenoemde nuloptie voorkomt ook dat Wilde zwijnen, Edelherten en andere soorten spontaan hierheen komen. Een dilemma: want ook LNV staat spontane komst van hier thuishorende soorten voor. In de F&F wet staat dat introductie van soorten pas optie is als zelfstandige terugkeer van de soorten niet in het verschiet ligt.

Ook de EHS met robuuste verbindingen beoogt samenhangen tussen gebieden te vergroten en uitwisseling van soorten te bevorderen; de nuloptie en andere voorwaarden beperken die uitwisseling of maken ze onmogelijk.

Werkgroep Wildernisnatuur Drents-Friese Wold 2009:

Albert Kerssies, vereniging Natuurmonumenten

Hester Heinemeijer, stichting Het Drentse Landschap

Bernie Jenster, Staatsbosbeheer

Judith Lampe, Provincie drenthe – tot 1 december 2009

Karin Tap, Provincie drenthe - vanaf 1 december 2009

Catrien Scholten, provincie Drenthe

Akke Kooij, provincie Drenthe

Agnes van de Vijver, provincie Drenthe, projectleider